

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

სალომე სილაგაძე

ინტელექტუალური მიგრაციის თანამედროვე ტენდენციები

ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

აკტორეფერატი

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: თსუ ასოცირებული პროფესორი
თამაზ ზუბიაშვილი

თბილისი

2020

ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საერთაშორისო ეკონომიკისა და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კათედრაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: **თამაზ ზუბიაშვილი**

ასოცირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ოფიციალური შემფასებლები: **შოთა ვეშაპიძე**

ასოცირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

დალი სეხნიაშვილი

პროფესორი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,

საინჟინრო ეკონომიკის დეპარტამენტი

დისერტაციის დაცვა: შედგება 2020 წლის 31 ივლისს 12 საათზე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სადისერტაციო ნაშრომის დაცვის კომისიის სხდომაზე

მისამართი: 0186, თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. №2; თსუ X კორპუსი, აუდიტორია №206

სწავლული მდივანი

ასოცირებული პროფესორი

მ. ლობჟანიძე

ავტორეფერატის სტრუქტურა

შესავალი	1
საკვლევი თემის აქტუალობა.....	3
კვლევის მიზანი	4
კვლევის საგანი და ობიექტი	5
კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები	5
სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერული სიახლეები და ინოვაციურობა.....	6
კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა	8
სადოქტორო ნაშრომის კვლევის შედეგების აპრობაცია	8
ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა.....	8
დასკვნები და რეკომენდაციები.....	11
გამოქვეყნებული სამეცნიერო შრომები.....	20

შესავალი

თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში, ინტელექტუალური სამუშაო ძალის გადინება 21-ე საუკუნის სოციალურ და ეკონომიკურ მოვლენად იქცა. არნახულმა ტექნოლოგიურმა და ინდუსტრიულმა განვითარებამ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის მოქალაქეებს მისცა საშუალება, რომ უცხოეთში არამარტო მოგზაურობის არამედ მუშაობის საშუალებაც ჰქონოდათ.

ტერმინი „Brain Drain“, ანუ "ტვინების გადინება" პირველად შეიმუშავეს 60-იანი წლების დასაწყისში. 1963 წელს ბრიტანეთის სამეფო საზოგადოებამ ხსენებული ტერმინი განმარტა, როგორც: "ბრიტანელი მეცნიერების აშშ-ში საცხოვრებლად და სამუშაოდ ემიგრირება"(Cervantes, M., & Guellec, D., 2002). თანამედროვე რეალობაში ეს ტერმინი გამოიყენება ნებისმიერი განათლებული პროფესიონალის ემიგრაციის ანალიზისთვის.

ახალი ფელგრევის ეკონომიკის ლექსიკონის მიხედვით ტერმინი ტვინთა გადინება ნიშნავს *"მაღალ კვალიფიციური და განათლებული ადამიანური რესურსების გადინებას განვითარებადი ქვეყნებიდან განვითარებულ ქვეყნებში"*. აღნიშნული წყაროს მიხედვით ყველაზე ხშირად ინტელექტუალურ მიგრანტებად მოიაზრებიან ინჟინრები, ექიმები, მეცნიერები და სხვა ძალიან მაღალკვალიფიციური პროფესიონალები, რომლებსაც აქვთ საუნივერსიტეტო განათლება (The New Pelgrave Dictionary of Economics, 2016).

ლიტერატურაში ინტელექტუალ მიგრანტებზე საუბრისას მკვლევარები გულისხმობენ იმ სამეცნიერო, ტექნიკური სპეციალისტების, მსახიობების, მხატვრების და ზოგადად კულტურის სფეროს წარმომადგენლების და უცხოეთში მცხოვრები სტუდენტების მიგრაციას, რომლებიც საზღვარგარეთ ცხოვრობენ ერთ წელიწადზე დიდხანს. ჩვენი კვლევისთვის სავსებით მისაღებია მიდგომა რომლის მიხედვითაც ინტელექტუალურ მიგრანტად მოვიხსენიოთ ყველა ის პირი, რომელსაც აქვს უმაღლესი განათლება (მინიმუმ ბაკალავრის დიპლომი) და რომელიც ცხოვრობს საზღვარგარეთ ერთ წელზე დიდხანს.

აღნიშნული ტიპის მიგრაციის მოსახსენიებლად ეკონომიკურ ლიტერატურაში გამოიყენება: "Brain drain", "intellectual migration", "migration of the highly skilled" ანუ ტერმინები: ინტელექტის გადინება, ტვინთა გადინება, ინტელექტუალური მიგრაცია და მაღალ კვალიფიციური კადრების მიგრაცია. ეს ტერმინებიც ძირითადად შეგვიძლია, რომ სინონიმებად მივიჩნიოთ. თვითონ მიგრანტები კი აღიწერებიან, როგორც: ინტელექტუალური მიგრანტი, ერუდირებული მიგრანტი, საუნივერსიტეტო განათლების მქონე მიგრანტი და სხვა. ამ ტერმინებს ჩვენი კვლევის ფარგლებში სინონიმებად ვიყენებთ.

მეცნიერები თანხმდებიან, რომ გრძელვადიან პერაპექტივაში ტვინთა გადინებას უარყოფითი გავლენა აქვს ინტელექტუალურ ემიგრაციას მიგრანტების წარმოშობის ქვეყანაზე (Parkhomenko, 2014; Carling, J., Schewel, K., 2017; Srivastava, 2018 და სხვ.). თუმცა, ზოგიერთი მეცნიერის აზრით არსებობს "ტვინთა მიგრაციის" ორი შესაძლო "სცენარი":

1. საუკეთესო სცენარი: განათლებული პირი ტოვებს ქვეყანას, სადაც მისი განვითარებული უნარ-ჩვევები ვერ გამოიყენება და იღებს საკუთარი განვითარების შესაბამის სამუშაოს და მაღალ ხელფასს, იმ სფეროში და იმ ქვეყანაში, სადაც არის (ქარბი) მოთხოვნა ამ სფეროს პროფესიონალებზე. ემიგრანტი გზავნის თავის შემოსავლის ნაწილს თავის ოჯახში (გზავნილების სახით). არის ალბათობა, რომ ის შემდგომში დაბრუნდეს სამშობლოში, კიდევ უფრო განვითარებული უნარებით და იპოვოს მაღალანაზღაურებადი სამსახური (Pérez-Armendáriz & Crow, 2010; Mundra, 2014, Wang, 2015);
2. ცუდი სცენარი: ახალგაზრდა, რომელსაც აქვს განვითარებული უნარ-ჩვევები, მაგრამ დაბალი ხელფასი ტოვებს სამშობლოს. უცხოეთში კი ის თანხმდება რანგით ნაკლებ-მაგრამ უფრო მაღალანაზღაურებად სამუშაოს. ამ დროს ემიგრანტი განიცდის უნარების ე.წ. ეროზიას, ანუ დაქვეითებას (Galgoczi, B., & Leschke, J. & Watt, A, 2009).

მიუხედავად იმისა, რომ ისტორიის განმავლობაში ინტელექტუალური ძალის ემიგრაციას ფართო მეცნიერული გამოხმაურება არ ჰქონდა. დღეს ინტელექტუალური სამუშაო ძალის გადინება მოექცა არამხოლოდ კონკრეტული სახელმწიფოების არამედ,

ისეთი საერთაშორისო ინსტიტუტების ყურადღების ქვეშ, როგორც არის ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია (OECD), გაერო და ა.შ.

საკვლევი თემის აქტუალობა

ბოლო ერთი საუკუნის განმავლობაში ტექნოლოგიურმა და ინდუსტრიულმა განვითარებამ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის მოქალაქეებს მისცა უცხოეთში მუშაობის და განვითარების საშუალება. 2019 წლის საერთაშორისო მიგრაციის ორგანიზაციის მონაცემებით მიგრანტების რიცხოვნობამ მსოფლიოს მასშტაბით უკვე 272 მილიონი ადამიანი შეადგინა (IOM, 2019).

ინტელექტუალური მიგრაციის ნაკადების მასობრივი ზრდა დაიწყო 1960-იან წლებში. სწორედ მაშინ, შეირჩა აღნიშნული მოვლენისთვის სახელი: ტვინთა გადინება. ტერმინი, ხაზს უსვავდა ინტელექტუალური მიგრაციის უარყოფით შეფასებას და შედეგებს. ემიგრანტების დონორი ქვეყნებისათვის განსაკუთრებულად მტკივნეული და ფინანსურად წაგებიანი არის ინტელექტუალური პირების ემიგრაცია, რადგან ასეთ პიროვნებებს თავიანთი გონებრივი შესაძლებლობებით თავიანთი სამშობლოსათვის სიმდიდრის მოპოვება შეუძლიათ.

ერუდირებულ პირთა მიგრაცია მუდმივი და გარდაუვალი პროცესია, რომელიც ბოლო საუკუნეში გლობალიზაციის, ტექნოლოგიების და ტრანსპორტის საშუალებების განვითარების პარალელურად- განსაკუთრებით დაჩქარდა. გამოკვეთილია ტვინთა გადინების მზარდი ტენდენციები, როგორც გლობალურად, ასევე საქართველოში. თუმცა, სრულყოფილი ინფორმაცია ინტელექტუალური მიგრაციის მოტივაციაზე, ტენდენციებზე და საქართველოში არსებულ მდგომარეობაზე (განსაკუთრებით რეგიონულ, გენდერულ და ასაკობრივ ჭრილში) არ მოიპოვება. აღნიშნულ ფაქტების და ინტელექტუალური რესურსების კრიზისის თავიდან ასაცილებლად მნიშვნელოვანია ინტელექტუალური მიგრაციის და მისი შემადგენელი ზოგიერთი დეტალის სწორი ანალიზი და შეფასება.

კვლევის მიზანი

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე კვლევის მიზანია თანამედროვე საერთაშორისო და ქართული ინტელექტუალური მიგრაციის ნაკადების თავისებურებების შესწავლა და მათი შედარებით ანალიზი. ნაშრომის მიზნების მისაღწევად დასახული იქნა შემდეგი ამოცანები:

1. თანამედროვე საერთაშორისო მიგრაციულ ნაკადებზე დაკვირვება;
2. წამყვან ინტელექტუალ მიგრანტების გამგზავნ ქვეყნებში არსებული ტვინთა გადინების გამომწვევი ინდივიდუალური მიზეზების და თავისებურებების დადგენა;
3. ტვინთა გადინების ზეგავლენა ემიგრანტების ექსპორტიორი და იმპორტიორი ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაზე;
4. იმ სოციალური, ფსიქოლოგიური და ეკონომიკური მიზეზების გაანალიზება, რომელიც იწვევს განათლებული ემიგრანტების გადაადგილებას;
5. განათლებული პირების სხვა სახელმწიფოებში მიგრაციის დადებითი და/ ან უარყოფითი ეფექტების გამოკვლევა (გამგზავნი ქვეყნებისთვის);
6. სოციოლოგიური კვლევების ჩატარება და მათი მეშვეობით ემიგრანტების, საქართველოში მათი ახლობლების და ემიგრაციის მსურველი მოქალაქეების გამოკითხვა;
7. არსებული უახლოესი სტატისტიკური მონაცემებით და ნაშრომის ფარგლებში ჩატარებული სოციოლოგიური გამოკითხვების მეშვეობით საქართველოდან ტვინთა გადინების თავისებურებების შესწავლა;
8. სოციოლოგიური კვლევების ანალიზის საშუალებით ქართული ინტელექტუალური მიგრაციის, მისი მიმართულებების, დემოგრაფიული სტრუქტურის (ასაკობრივი და სქესობრივი) და თავისებურებების განსაზღვრა;
9. ექსპერტთა გამოკითხვის შედეგად გაირკვეს ტვინთა გადინების ეფექტი განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნების ეკონომიკურ და სოციალურ მდგომარეობაზე და შესწავლილი იქნას საქართველოს, როგორც ემიგრანტთა გამგზავნ და/ან მიმღებ სახელმწიფოს თავისებურებები.

კვლევის საგანი და ობიექტი

სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის საგანია ინტელექტუალური მიგრაციის გამომწვევი მიზეზების ანალიზი, მათი გავლენა საერთაშორისო და ქართულ ინტელექტუალური მიგრანტების ნაკადებზე და თავისებურებებზე.

ნაშრომის კვლევის *ობიექტს* კი წარმოადგენს საერთაშორისო და ქართული ინტელექტუალური მიგრანტების ნაკადები, მათი მიმართულებები და თავისებურებები, მიგრაციის გამომწვევი მიზეზების შესაბამისად.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები

სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის მეთოდოლოგია ეყრდნობა იმ პრინციპებისა და ხერხების ერთობლიობას, რომლებსაც ახდენენ ინტელექტუალური მიგრაციის პრობლემების კვლევის ორგანიზებას. კერძოდ, კვლევაში გამოყენებულია მონაცემთა შეგროვების და ანალიზის, რაოდენობრივი ანალიზის გრაფიკული წარმოდგენის, შედარებითი ანალიზის, ანკეტური კვლევისა და სხვ. *მეთოდები*.

ამასთან, ტვინთა გადინების გამომწვევი მიზეზების, მიგრაციული ნაკადების მიმართულებების, არსებული პრობლემების და თავისებურებების დასადგენად გამოვიყენეთ ქართველ ქართულ და უცხოელ ავტორთა, რ. აბესაძის, რ. ასათიანის, ლ. ბახტაძის, ლ. ბერიძის, თ. ბერიძის, ი. გაგნიძის, გ. ერქომაიშვილის, რ. გველესიანის, ს. დანელიას, ი. გოგორიშვილის, რ. გოგოხიას, ნ. დამენიას, ა. თავხელიძის, მ. კობალავას, ზ. ლალიაშვილის, თ. ლაზარიაშვილის, ლ. ლაბაძის, თ. ზუბიაშვილის, ნ. კაკულიას, მ. ლობჯანიძის, მ. ტუხაშვილის, რ. ფუტკარაძის, მ. ჩავლეიშვილის, გ. წულაძის, ნ. ჭელიძის, მ. ჭიპაშვილის, ნ. ხადურის, ე. ხარაიშვილის, ა. ალაჰვერანოვის, ს.ჯ. ალის, ა. არიუს, რ. ათოიანის, გ.ს ბეკერის, რ. ბრაუნის, ბ. გალგოცხუის, ს. გელბის, ჯ. გოშის, ჯ. დევანცოს, თ. დეივისის, ჰ. დე ჰაასის, ჰ. დე ვრეიერის, ჰ. დებნათის, ს. და სხვათა ნაშრომები.

ნაშრომი ასევე ეყრდნობა საკვლევ პრობლემაზე საქართველოს ეროვნული სტატისტიკის სამსახურის, ეროვნული ბანკის სტატისტიკური მონაცემებისა და

საერთაშორისო ორგანიზაციების (World Bank, UN, UNESCO, Eurostat, International Monetary fund და სხვა) მიერ გამოქვეყნებული უახლესი წლების ანგარიშების მიმოხილვებს და კრიტიკული ანალიზს.

ქართული ინტელექტუალური მიგრაციის თავისებურებების დასადგენად შეიქმნა სოციოლოგიური კითხვარები. ისინი შედგენილია კორელაციის "დიზაინით" და შედგებოდა ღია, დახურული, სემანტიკური და მრავალჯერადი არჩევანის (multiple choice) კითხვებისაგან, კვლევის ფარგლებში გამოიკითხა საქართველოში მცხოვრები 497 რესპონდენტი და 71 ემიგრანტი, რომლებსაც აქვთ უმაღლესი განათლება. რესპონდენტები შეირჩნენ, როგორც თბილისში ასევე, რეგიონებშიც. ემიგრანტების გამოკითხვის შედეგად შესაძლებელი გახდა დეტალურად შეგვესწავლა ქართული ემიგრაციის ნაკადების ტენდენციები. მიღებული ინფორმაცია დამუშავდა სტატისტიკური ანალიზის მეთოდის გამოყენებით.

გარდა სოციოლოგიური კვლევებისა, ნაშრომის მიზნებიდან გამომდინარე ჩატარდა ინტერვიუ 31 ქართველ და უცხოელ ექსპერტთან. შეიქმნა კითხვარი, რომელიც შედგება 28 კითხვისგან და მას სახელმწიფო უწყებებში, საერთაშორისო ორგანიზაციებში და ქართულ უნივერსიტეტებში მოღვაწე პროფესიონალებმა უპასუხეს. თითოეული ინტერვიუ დაახლოებით 1 საათი გაგრძელდა.

სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერული სიახლეები და ინოვაციურობა

ინტელექტუალური მიგრაციის ნაკადები - "ტვინთა გადინების" მოტივაცია, ტენდენციები, განხილული ქვეყნების (ჩინეთი, ინდოეთი, ირანი, საქართველო და სხვ.) მაგალითზე, კომპლექსურად გამოკვლეული არ არის და წინამდებარე კვლევა სწორედ ამ პრობლემის კომპლექსურად კვლევის მცდელობას ეძღვნება. მიგრაციის დადებითი და უარყოფითი ასპექტების/ ეფექტების ალტერნატივების შედარების, ადგილობრივი მოსახლეობის, ქართველი მიგრანტების და ექსპერტთა გამოკითხვების და სხვ. თეორიული და პრაქტიკული საკითხის შესწავლის შედეგად მიღებულია კვლევის შემდეგი შედეგები:

1. დადგენილია "ტვინთა გადინების" მთავარ დონორ ქვეყნებსა და საქართველოში არსებული ინტელექტუალური მიგრაციის საერთო და განსხვავებული მახასიათებლები, მათ შორის: სხვა ქვეყნებისგან განსხვავებით საქართველოში, ინტელექტუალური მიგრანტების სქესობრივი დისბალანსი თავიდანვე - 1990-იანი წლების დასაწყისიდან - გამოიკვეთა, უცხოეთში კი ტვინთა გადინების მზარდი "ფემინიზაცია" განსაკუთრებით ბოლო 15 წელში გაძლიერდა;
2. სოციოლოგიური კვლევების შედეგად გამოვლინდა ქართული პოტენციური და რეალური/ ამჟამინდელი "ტვინთა" მიგრაციის დემოგრაფიული და რეგიონული თავისებურებები, როგორცაა: სხვადასხვა მიზნით მიგრაციის მოტივაცია რეგიონების მიხედვით; მიგრაციისადმი ნეგატიური დამოკიდებულების შეცვლა და ა.შ;
3. რეგიონში მაცხოვრებლები ერთხმად აღიარებენ, რომ ემიგრანტების წასვლის შემდეგ მათი ოჯახების ცხოვრების დონე გაუმჯობესდა;
4. დადგინდა საქართველოს რეგიონებიდან და დედაქალაქიდან პოტენციური ემიგრაციის ძირითადი კერები: მიგრანტებისათვის ამერიკა არის ყველაზე სასურველი დანიშნულების ქვეყანა მაშინ, როდესაც რუსეთი, ჯამში გამოკითხულთა 1%-ისთვის არის მიმზიდველი;
5. კონკრეტული ბიზნეს-პროექტებით ქვეყანას შეუძლია მოკლევადიანი პერიოდით ჩამოსული იმ ემიგრანტების დასაქმება, რომლებიც დეფიციტურ სპეციალობებს ფლობენ. ქვეყნის ფინანსური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად ასევე, შესაძლებელია უცხოელი სტუდენტების და პენსიონერი ემიგრანტების მოზიდვა, რისთვისაც საჭიროა გაუმჯობესებული ინფრასტრუქტურების შექმნა და უნივერსიტეტების კიდევ უფრო აქტიური მონაწილეობა საერთაშორისო გაცვლით პროგრამებში.

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა

კვლევის შედეგების გამოყენება შესაძლებელია:

1. ინტელექტუალური მიგრაციის ნაკადების, გამომწვევი მიზეზების, ტენდენციების პრობლემების კვლევით დაინტერესებული სპეციალისტებისათვის;
2. უმაღლეს სასწავლებლებში საერთაშორისო ეკონომიკის, საერთაშორისო ურთიერთობების და/ან მიგრაციის სალექციო კურსების სწავლებისას;
3. ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისთვის.

სადოქტორო ნაშრომის კვლევის შედეგების აპრობაცია

სადისერტაციო ნაშრომის აპრობაცია შედგა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საერთაშორისო ეკონომიკისა და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კათედრის სხდომაზე 2020 წლის 31 იანვარს.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა

სადისერტაციო ნაშრომი მოიცავს კომპიუტერზე ნაბეჭდ 193 გვერდს, თავფურცლისა და ბიბლიოგრაფიის გარეშე კი- 150 გვერდს. იგი შედგება შესავალის, სამი თავისა და დასკვნისაგან, რომელსაც თან ახლავს გამოყენებული ლიტერატურის სია. დამატებით წარმოდგენილია 7 ცხრილი, 41 ნახაზი და სამი დანართი.

შესავალში განხილულია კვლევის აქტუალობა, მიზანი, საგანი და ობიექტი, სამეცნიერო ლიტერატურა, ჰიპოთეზა და საკვლევი საკითხები, შედეგები და მეცნიერული სიახლეები და პრაქტიკული მნიშვნელობა.

ნაშრომის *პირველ თავში* განხილულია ინტელექტუალური მიგრაციის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები. კონკრეტულად, გაანალიზებულია ინტელექტუალური მიგრაციის სტრუქტურა, ტვინთა გადინება სხვადასხვა ეკონომიკური ეკონომიკური თეორიის ჭრილში და განხილულია თუ რა მეთოდოლოგიური მდგომარეობაა საერთაშორისო ინტელექტუალური მიგრაციის დასადგენად. ანალიზის შესაბამისად დადგინდა, რომ სიტუაციის შესაბამისად ანალიზის დროს უპირატესია გამოვიყენოთ სხვადასხვა თეორიები.

ნაშრომის პირველი თავში განსაზღვრულია, განსაზღვრული ინტელექტუალური მიგრაცია და მისი გამომწვევი მიზეზები, ინტელექტუალური მიგრაციის ზოგადი ტენდენციები, კონკრეტულად კი საქართველოში, ჩინეთში, ინდოეთში და ირანში მიმდინარე პროცესები; ემიგრაციის გამომწვევი მიზეზები - ეკოლოგია, გლობალიზაცია, ინფორმაციული ტექნოლოგიები, სექსიზმი, განათლება, კორუფცია.

თანამედროვე სტატისტიკურ მასალებზე დაყრდნობით გაანალიზებულია: ინტელექტუალური მიგრაციის ზოგადი ტენდენციები, მიგრაციის მაღალი მაჩვენებლები ჩინეთსა და ირანში. აღნიშნული ქვეყნის ანალიზის შედეგად ცხადია, რომ მიგრაციას არამხოლოდ ქვეყანაში არსებული ფინანსური სიტუაცია, არამედ, მრავალი სხვა ეკონომიკური, სოციალური თუ ადამიანური ფაქტორიც უწყობს ხელს. კულტურა, განათლება, ფსიქოლოგია, ეკოლოგიური ცვლილებები, გლობალიზაცია, ტექნოლოგიური განვითარება, ქვეყნის პოლიტიკური მდგომარეობა, სექსიზმი, განათლება და კორუფცია მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს მიგრაციაზე.

მეორე თავში განხილულია ინტელექტუალური ემიგრაციის დადებითი და უარყოფითი მხარეები: დადებითი მხარეებიდან განხილულია - განათლება, ინოვაციების გავრცელება, მოქალაქეთა დაბრუნება, ფულადი გზავნილები; უარყოფითი შედეგებიდან განხილულია- ადამიანური კაპიტალის შემცირება, ტექნოლოგიური განვითარების შეფერხება, სტაბილურობის შენარჩუნების სირთულე, დაკარგული ინვესტიციები.

ემიგრანტების მიერ შეძენილი განათლება, ინოვაციების გავრცელება, სამშობლოში დაბრუნება და ფულადი გზავნილები მოხსენებულია ინტელექტუალური მიგრაციის დადებით მხარედ, რომელიც ეხმარება "გამგზავნ" ქვეყანას განვითარებაში. ადამიანური კაპიტალის შემცირება, ტექნოლოგიური განვითარების შეჩერება, სტაბილური სიტუაციის შენარჩუნება და დაკარგული ინვესტიციები კი ტვინთა მიგრაციის უარყოფითი ასპექტებია, რომლებიც ნაშრომში გაანალიზებულია სამეცნიერო ლიტერატურის და საერთაშორისო ორგანიზაციების სტატისტიკურ წყაროებზე დაყრდნობით.

სადისერტაციო ნაშრომის *მესამე თავი* განხილულია "საქართველოში ინტელექტუალური მიგრაციის შედეგები და პერსპექტივები". აღნიშნული თავი ეფუძნება სოციოლოგიური კვლევის შედეგებს, კერძოდ: საქართველოს მოქალაქეთა სოციოლოგიური კვლევის შედეგების ანალიზს, ექსპერტთა რეკომენდაციების ანალიზს და ა.შ. მასში წარმოდგენილია სადოქტორო კვლევის პირობებში ჩატარებული გამოკითხვები, რომელთა მიზანია ქართული ინტელექტუალური მიგრაციის გამომწვევი მიზეზების და ეროვნული თუ რეგიონული თავისებურებების გარკვევა იყო.

პირველ სოციოლოგიურ გამოკითხვაში მონაწილეობა მიიღო საქართველოში მცხოვრებმა 497- მა მოქალაქემ, რომლებსაც მინიმუმ ბაკალავრის დიპლომი აქვთ მიღებული. მოპასუხეები შეირჩა, როგორც თბილისის ასევე რეგიონების მასშტაბითაც. აღნიშნული კვლევის მიზანი იყო, დაედგინა თუ რა რეგიონული თავისებურებები და დემოგრაფიული სტრუქტურა აქვს პოტენციურ და არსებულ ქართულ "ტვინთა" ემიგრაციას. კვლევის მეშვეობით დადგინდა ზოგიერთი ისეთი ტენდენცია, როგორცაა:

1. რეგიონებში, ისევე როგორც დედაქალაქში მოქალაქეების უმეტესობას განხილული აქვს მიგრაცია, როგორც უკეთესი მომავალის შესაძლებლობა;
2. ემიგრაციისას ქართველი მიგრანტები (სქესის მიუხედავად) არჩევენ ისეთ ქვეყნებში ცხოვრებას, სადაც ნაცნობი ემიგრანტი ჰყავთ და სხვა ;

მეორე გამოკითხვაში მონაწილეობა მიიღო 71 ემიგრანტმა, რომლებიც ცხოვრობენ და მოღვაწეობენ უცხოეთში. გამოკითხვის შედეგად შესაძლებელი გახდა გაგვეანალიზებინა თუ რა მახასიათებლების მქონეა ქართული ინტელექტუალური ემიგრაცია. გამოვლინდა ზოგიერთი ისეთი მახასიათებელი, როგორცაა: 1) ენის ცოდნა არის პირველი კულტურის ასპექტი, რომელსაც ყურადღებას აქცევენ ქართველი ემიგრანტები; 2) მამაკაცებისთვის მნიშვნელოვანია ლეგალურად დასაქმების პერსპექტივა, ხოლო ქალი ემიგრანტები კი დამატებით ყურადღებას აქცევენ კულტურის ელემენტებს და ა.შ.

რაც შეეხება მესამე გამოკითხვას, აღნიშნული კითხვარის მოპასუხეები გახლდნენ პროფესიონალი ექსპერტები. გამოკითხვის მეშვეობით შესაძლებელი გახდა დადგენილიყო ისეთი საკითხები, როგორიც არის: 1) გაიზრდება თუ არა მომავალში

განათლებული მიგრანტების რაოდენობა? 2) შეიცვალა თუ არა ქართველი ემიგრანტების უცხოეთში დასაქმების სტანდარტი? 3) კულტურის რა ასპექტები აძლევთ განათლებულ ემიგრანტებს მოტივაციას, რომ კონკრეტულ ქვეყანაში მიგრირდნენ? და ა.შ.

დასკვნები და რეკომენდაციები

ინტელექტუალური სამუშაო ძალის გადინება მე-20 და 21-ე საუკუნის არა პრობლემად, არამედ დამახასიათებელ ნიშნადაც კი შეგვიძლია მივიჩნიოთ. თანამედროვე რეალობაში განათლება სამუშაოს შოვნის გარანტი არ არის. ხშირად, გულაცრუებულ, უნივერსიტეტ-დამთავრებულ პიროვნებებს უკეთესი მომავლის იმედით ერთადერთი არჩევანი - განვითარებულ ქვეყანებში ემიგრაცია რჩებათ.

ტვინთა გადინება მრავალი წელია რაც იქცევა ეკონომისტების ყურადღებას და არსებობს მრავალი ლიტერატურული წყარო, რომელიც აფასებს აღნიშნულ მოვლენას. ინტელექტუალური მიგრაციის გრძელვადიანი ეფექტი ინტელექტუალების წარმოშობის ქვეყნებზე უმეტესად უარყოფითია. თუმცა, ტვინთა გადინებას ახასიათებს სხვადასხვა პოზიტიური ასპექტებიც, როგორცაა:

1. ინოვაციები: უცხოეთში შეძენილი შესაძლებლობებით და/ან ნაცნობებით შესაძლებელია ადგილობრივი ეკონომიკის წახალისება და ახალი ინვესტიციების მოზიდვა;
2. განათლების გავრცელება: უცხოეთში მიღებული ინფორმაციის და განათლების საფუძველზე ემიგრანტებს ეძლევათ შესაძლებლობა განავითარონ თავიანთ ქვეყანაში არსებული სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური რეალობა;
3. გზავნილები: იცვლება მიგრანტების დარჩენილი ოჯახების ფინანსური მდგომარეობა და მათი დასაქმების, მიგრაციის, განათლების გადაწყვეტილებები. ასევე, ხდება ადგილობრივი ეკონომიკისა და ფინანსური ინსტრუმენტების განვითარება.

კვალიფიციური კადრების დეფიციტი, იწვევს ადამიანთა რაოდენობის შემცირებას ქვეყანაში და ასევე, აჩქარებს ერის დაბერების პროცესს. ქვეყნის ადამიანური რესურსი განსაზღვრავს არა მხოლოდ კვალიფიციური ინტელექტუალების

რაოდენობას, არამედ, ეკონომიკის სხვა მნიშვნელოვან პარამეტრებს, როგორცაა: ტექნოლოგია და ინოვაციების განვითარება. იმ შემთხვევაში კი, თუ დიდი ნაწილი განათლებული ადამიანებისა დატოვებს სამშობლოს, მას დაეკარგება კონკურენტული უპირატესობაც, რადგან ქვეყანაში შენელებული ან საერთოდ შეჩერდება ტექნოლოგიების განვითარება და ინოვაციური პროდუქტების შექმნა.

საერთაშორისო შრომის ეკონომიკის ინსტიტუტის (IZA) კვლევების შედეგების მიხედვით განათლებული ადამიანები ასევე, ხელს უწყობენ თავიანთ ქვეყანაში პოლიტიკური სტაბილურობის, საზოგადოებრივი შეგნების განვითარებას, დანაშაულის რიცხოვნობის შემცირებას და ეკოლოგიურ სისუფთავესაც კი (Machin, Stephen et al., 2011).

დამატებით, ტვინთა გადინება იწვევს ტალანტების უთანაბრო გადანაწილებას მთელ მსოფლიოში. მსოფლიო ბანკის 2018 წლის კვლევით დგინდება, რომ ემიგრანტების 35% (ანუ 80.92 მლნ ადამიანი) გადანაწილებულია მსოფლიოს მხოლოდ ხუთ ქვეყანაში. ემიგრანტების უმეტესობა - 46 მლნ ადამიანი აშშ-ში ცხოვრობს. მიმღები ქვეყნებს შორის ასევე ლიდერობდნენ ისეთი ქვეყნები როგორცაა გერმანია, რუსეთი, საუდის არაბეთი და ინგლისი. გლობალიზაციის შედეგად გამარტივებული მიგრაცია ხელს უწყობს მუშაკთა ანაზღაურების უთანასწორობის გაღრმავებას.

მიგრაციის გადაწყვეტილება მიიღება პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური და გარემოს დაცვითი პროცესების დაკვირვებისა და ანალიზის შედეგად. მიუხედავად იმისა, რომ ტვინთა მიგრაციის წამყვანი მოტივაცია ფინანსური კეთილდღეობაა. კვლევების მიხედვით დგინდება, რომ მიგრაციას, ხელს უწყობს ასევე, მრავალი სხვა არა-ეკონომიკური ფაქტორი, როგორც არის:

1. კლიმატის ცვლილება: მოსალოდნელია, რომ გლობალური დათბობა, გაზრდილი ეკოლოგიური საფრთხეების სიხშირე და რაოდენობა გამოიწვევს მიგრაციის (მათ შორის ტვინთა გადინების) ნაკადების მიმართულებების შეცვლას (Wood 2001; Black 2001);
2. გლობალიზაცია: ვაჭრობის, ინვესტიციების, ტექნოლოგიების და საკომუნიკაციო არხების განვითარება და დაკავშირება აძლიერებს ერუდირებული მიგრაციის

სიხშირეს. გახშირებული, იაფი და მარტივი ტრანსპორტირების და ინფორმაციის გაცვლის საშუალებები (სხვადასხვა ტექნოლოგიები თუ ინტერნეტი) ამცირებენ მანძილს ადამიანებს შორის. მაშასადამე, დაინტერესების შემთხვევაში მარტივია სხვადასხვა ქვეყანაში სამსახურის შოვნა, მიგრაციის ბიუროკრატიული საკითხების გარკვევა და გადაწყვეტილების მიღება;

3. პოლიტიკური და რელიგიური დევნა: განსხვავებული რელიგიური და პოლიტიკური შეხედულებები, რომლებიც ასე ხშირია განვითარებად ქვეყნებში, აიძულებს განათლებულ ადამიანებს რომ დატოვონ თავიანთი სამშობლო;
4. განათლება: საერთაშორისო ორგანიზაციების და უნივერსიტეტების მიზანია მსოფლიოში არსებულ საუკეთესო ტალანტების პოვნა. იმ ახალგაზრდებისათვის, რომლებიც განვითარებად ქვეყანაში ცხოვრობენ, აღნიშნული პერსპექტივა განსაკუთრებით მომხიბვლელია. სხვადასხვა კვლევის მეშვეობით მტკიცდება, რომ უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ ახალგაზრდების მხოლოდ ნახევარი ბრუნდება თავიანთ ქვეყნებში;
5. სექსიზმი: "მინის ჭერის" აღნიშნული ფენომენი შედგება გენდერული სტერეოტიპებისაგან და იწვევს უთანასწორობის ისეთ გამოვლინებებს როგორცაა უთანასწორო ანაზღაურების დონეები, საზოგადოებრივი დისკრიმინაცია და სტერეოტიპები. გენდერული უთანასწორობა ზეგავლენას ახდენს ქალბატონების მიგრაციის გადაწყვეტილებაზე.

სექსიზმის ზეგავლენის გარდა დამატებით გამოსაკვლევია თუ რა ზეგავლენა აქვს „მინის ჭერის“ სხვა ფენომენებს ემიგრაციის მოტივაციაზე. „მინის ჭერი“ წარმოადგენს ისეთი დაბალი ზნეობის/ ნაკლოვანი მმართველობისა თუ მენეჯმენტის დასაქმების პრაქტიკის ნაკრებს, როგორც არის ნეპოტიზმი, ფავორიტიზმი, ელიტიზმი და სხვა.

ზემოაღნიშნული ინფორმაციის გარდა, ემიგრაციის დანიშნულების არჩევაში დიდ როლს თამაშობს მიმღები ქვეყნის კულტურის ნიუანსებიც. ინტელექტუალი ემიგრანტებისათვის უფრო მისაღებია ინდივიდუალიზმზე აწყობილ განვითარებულ ქვეყნებში დასახლება და დასაქმება. ასეთ საზოგადოებაში ადამიანს ეძლევა შანსი, რომ

დამოუკიდებელი შრომის შესაბამისად იყოს წარმატებული. დინამიური გარემო უზრუნველყოფს ჯანსაღ კონკურენციას, ემიგრანტს არ ეძლევა მოდუნების საშუალება, რაც თვითრეალიზების შეგრძნებას აყალიბებს. რელიგიაც ასევე, ერთ-ერთი უდიდესი ფაქტორია რომელიც განსაზღვრავს კულტურის მახასიათებლებს. ძირითადად მიმღები ქვეყნები არიან ქრისტიანული რელიგიის ერები. მიმღები ქვეყნის სახელმწიფოებრივი ენის ცოდნა ძალზე მნიშვნელოვანია საერთაშორისო მიგრანტებისთვის, რადგან აღნიშნული დეტალი უმარტივებს მიგრანტებს ახალ გარემოში სოციალურ ინტეგრაციას, ასიმილაციას, ინოვაციების შესწავლას და სასურველი სამუშაოს შოვნის შესაძლებლობას.

ქართული ინტელექტუალური მიგრაციის ტენდენციები შეესაბამება საერთაშორისო ტვინთა გადინების ტენდენციებს. ემიგრაციის ძირითადი სურვილი გამოწვეულია ეკონომიკური ინტერესებით და რაც უფრო ნაკლები შემოსავალი აქვთ მოქალაქეებს მით უფრო დიდი სურვილი აქვთ წასვლის. თუმცა, არის გარკვეული თავისებურებები, რომელიც საქართველოს მოქალაქეებს და მათი ემიგრაციის სურვილს უნიკალურს ხდის, როგორცაა სხვადასხვა რეგიონული თუ გენდერული განსხვავებები.

ნაშრომის ფარგლებში ჩატარებული გამოკითხვების შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ:

1. საქართველოს მოქალაქეებისთვის (ისევე, როგორც მსოფლიოს სხვა ინტელექტუალი მიგრანტებისათვის) ამერიკა არის ემიგრაციის ყველაზე სასურველი დანიშნულების ადგილი;
2. ამერიკის გარდა დანიშნულების ქვეყნების არჩევისას იკვეთება რეგიონალური თავისებურებები, მაგალითად: რაჭა- ლეჩხუმი, ქვემო სვანეთიდან გერმანიაში სურთ მიგრაცია, იმერეთიდან კი დიდ ბრიტანეთში, გერმანიაში, შვეიცარიაში და იტალიაში სურთ წასვლა;
3. ისევე, როგორც უცხოეთში ქართველებისთვის ასაკის მატებასთან ერთად მიგრაციის სურვილი მცირდება და განათლების, როგორც მიგრაციის მოტივაციის პირობის სიდიდე იკლებს;

4. რეგიონებში ქართველი მამაკაცები და ქალბატონები უფრო აქტიურად ფიქრობენ ემიგრაციაზე, ვიდრე ქალბატონები. თბილისში კი მამაკაცებს უფრო მეტად სურთ უცხოეთში მიგრაცია;
5. მიმღები ქვეყნების კულტურის ანალიზისას ორივე სქესის წარმომადგენლები აღნიშნავენ, რომ ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტი ეს არის ენის ცოდნა, საერთო კულტურის ელემენტები (ახალ ქვეყანაში მარტივი ასიმილაციისათვის). ასევე, მნიშვნელოვანია მაღალი შემოსავლის მიღების და ლეგალურად დასაქმების პერსპექტივა;
6. ემიგრაციის დანიშნულების ქვეყანაზე მსჯელობისას მიმღები ქვეყნის ფინანსური შესაძლებლობები უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე კულტურული ასპექტები;
7. რესპონდენტების აბსოლუტური უმრავლესობა აცხადებს, რომ მათი ნაცნობი უახლოესი ემიგრანტები უცხოეთში ლეგალურად იმყოფებიან და მუშაობენ თუმცა, არა თავიანთი პროფესიის შესაბამისად;
8. გამოკითხული პირები, რომლებიც იღებენ გზავნილებს, წელიწადში იღებენ 10,000 ლარის ფარგლებში შემოსავალს. აღსანიშნავია, რომ რეგიონებთან შედარებით მაღალ თანხებს იღებენ თბილისელები. თუმცა, გზავნილის თანხა რეგიონებში უფრო მეტი ადამიანის ხარჯებს "ფარავს" ვიდრე თბილისში;
9. ასაკის და სქესის განურჩევლად მიგრანტები გზავნილებს უმეტესწილად (42.62%) ოჯახის ყოველდღიური ხარჯების დასაფარად აგზავნიან;
10. უფროსი ასაკის ემიგრანტები (36-69 წ) აცხადებენ, რომ ემიგრაციამდე არ მოწონდათ თავიანთი ცხოვრების ხარისხი საქართველოში. ახალგაზრდები კი თავიანთ ცხოვრების ხარისხს უმეტესწილად ნეიტრალურად ახასიათებენ. თუმცა, მიგრანტებიც და მათი გამოკითხული ახლობლები/ ოჯახის წევრები (რომლებიც საქართველოში ცხოვრობენ) ერთხმად ეთანხმებიან იმ აზრს, რომ მათი ცხოვრება უკეთესობისკენ შეიცვალა მიგრაციის შემდგომ;
11. ემიგრაციით განსაკუთრებით კმაყოფილები არიან 25-30 წლის ასაკის გამოკითხული მიგრანტები (გამოკითხულთა 73.08%);

12. 41-59 წლამდე ასაკის გამოკითხული მიგრანტების გარდა, ყველა ასაკის მოპასუხე უწევს რეკომენდაციას იმავე სახელმწიფოში ემიგრაციას, სადაც თვითონ ამჟამად იმყოფებიან და ასევე, აპირებს, რომ მომავალში ოჯახის წევრებიც საცხოვრებლად გადაიყვანოს იმავე ქვეყანაში;
13. თბილისელი მიგრანტები უცხოეთში სამსახურის საშოვნელად ყველაზე აქტიურად იყენებენ ინტერნეტს, როგორც ინფორმაციის წყაროს მიგრაციის პროცედურებზე. რეგიონებიდან ჩასული პირები კი უფრო მეტად სარგებლობენ თავიანთი ნაცნობების წრით და/ ან ადგილზე ჩასვლისას არკვევენ არსებულ სიტუაციას;
14. რეგიონებიდან უცხოეთში წასული ემიგრანტები უფრო დიდი სიხშირით ინარჩუნებენ ურთიერთობას ქართულ დიასპორასთან ვიდრე თბილისელები;
15. რაც უფრო მაღალი შემოსავალი აქვთ გამოკითხულ მიგრანტებს, მით უფრო ნაკლები სურვილი აქვთ, რომ საქართველოში საცხოვრებლად დაბრუნდნენ;
16. ემიგრანტები, რომლებსაც მაღალი შემოსავალი აქვთ, არ აგზავნიან დიდი რაოდენობით გზავნილებს სამშობლოში;
17. მაღალშემოსავლიან მიგრანტებს ხშირ შემთხვევაში აქვთ უცხოური პასპორტი და/ან სურვილი, რომ იქონიონ მიმღები სახელმწიფოს პასპორტი. რაც შეეხება დაბალშემოსავლიან გამოკითხულებს მათ უმეტესწილად დაბრუნება უნდათ და სურვილი არ აქვთ უცხოური პასპორტის ქონის.

მნიშვნელოვანია გავანალიზოთ თუ რამდენად უმტკივნეულად აღიქვამენ ქართველი ახალგაზრდები ემიგრაციას, მითუმეტეს, როდესაც მათმა უმეტესობამ იცის მიმღები სახელმწიფოს ენები და კარგად ფლობენ ტექნოლოგიას. ქართველი ახალგაზრდებისთვის საერთაშორისო ინსტიტუტები, გამოცდილი "ემიგრანტები" ნაცნობები თუ სხვადასხვა ელექტრონული საშუალებები შეიძლება გახდეს ემიგრაციის მამოძრავებელი შთაგონება. მათ ჩასვლისას აღარ ჭირდებათ დიასპორასთან ურთიერთობა იმისთვის, რომ ინტეგრაცია მოახდინონ ადგილობრივ საზოგადოებაში.

ის ფაქტი, რომ გამოკითხულთა უმეტესობა აღიარებს, რომ მათი ცხოვრების ხარისხი გაუმჯობესდა ემიგრაციის შემდეგ გვამლევს საშუალებას დავასკვნათ, რომ მომავალში საქართველო შეიძლება დადგეს საკმაოდ დიდი ფინანსური და ადამიანური

რესურსების ზარალის წინაშე. ყველაზე წარმატებულ ემიგრანტებს, ყველაზე ნაკლებად სურთ სამშობლოში დაბრუნება. გარდა ამისა, ისინი ზრუნავენ, რომ თავიანთი ოჯახის წევრებიც უცხოეთში წაიყვანონ საცხოვრებლად.

უცხოური პასპორტი უსაფრთხოების გარანტიად იქცა ემიგრანტებისთვის, რადგან იმ შემთხვევაში თუ ისინი ფინანსურად "წარუმატებლად" დაბრუნდებიან საქართველოში (რისი სურვილიც მათ უმეტესობას აქვს), მათ ყოველთვის ექნებათ უკან დასაბრუნებელი გზა.

ტვინთა გადინების სხვადასხვა ასპექტის კვლევის შესაბამისად შეიძლება გაკეთდეს შემდეგი რეკომენდაციები:

1) დამატებით ინვესტირება განათლებაში და მეცნიერებაში- საქართველოს მოსახლეობის უმეტესობა ამთავრებს უმაღლეს სასწავლებელს. თუმცა, უცხოელი პროფესიონალები ხშირად აღნიშნავენ, რომ ქართული განათლების სისტემა, მხოლოდ ნაწილობრივ აკმაყოფილებს განათლების თანამედროვე მოთხოვნებს. სწავლის ხარისხის უზრუნველყოფა არა მხოლოდ ანვითარებს მოქალაქეების უნარებს და განათლების დონეს არამედ, იგი ეხმარება სახელმწიფოებს, რომ გააუმჯობესონ თავიანთი ეკონომიკური მდგომარეობა.

მნიშვნელოვანია მეცნიერების და კვლევების სხვადასხვა ტიპის ცენტრების გააქტიურება, ისინი დამატებითი უცხოური ინვესტიციების და ინოვაციური პროდუქტების მოზიდვის საშუალება შეიძლება გახდეს ჩვენი ქვეყნისთვის. ახალგაზრდა, სტუდენტ ემიგრანტების მოზიდვას ჩვენი ქვეყნისათვის პოზიტიური ეფექტი ექნება.

საქართველოს მთავრობის 2018 წელს გამოცემული N68-ე დადგენილების მიხედვით განსაზღვრულია ქართულ "შრომის ბაზარზე იშვიათი, დეფიციტური ან/და მაღალანაზღაურებადი პროფესიების/ფუნქციათა ერთობლიობის ნუსხა". აღნიშნულ დადგენილებაში საინფორმაციო სისტემების, ფინანსური ანგარიშგების და აუდიტის, სამოქალაქო ავიაციის, საზღვაო და ჰიდროგრაფიული სფეროს კონკრეტული პროფესიებია მოხსენებული, როგორც დეფიციტური. მამასადამე, შესაძლებელია მეტი მხარდაჭერა გამოუცხადდეს პროფესიულ გადამზადების ცენტრებს, რომელთა

მეშვეობით მოქალაქეებს შეუძლიათ შეისწავლონ მოთხოვნადი პროფესიები ან დაიწყონ მუშაობა (შრომის ბაზარზე იშვიათი, დეფიციტური ან/და მაღალანაზღაურებადი პროფესიების/ფუნქციათა ერთობლიობის ნუსხა, 2018). 2014 წელს კორეაში მთელი ქვეყნის მასშტაბით გაიხსნა გადამზადების ცენტრები. "რესტარტის" მიზანი იყო მიეცა კონკრეტული პროფესიის განათლება ქალბატონებისთვის და გაეწია მათთვის დასაქმებაზე კონსულტაცია. შედეგად 1.03 მილიონმა ქალმა სამსახური იპოვა, მაშინ როდესაც 2.1 მილიონი დასაქმების პრეტენდენტმა მიმართა გადამზადების ცენტრებს. ამ გამოცდილების გათვალისწინება მიზანშეწონილია და შესაძლებელია საქართველოშიც, დეფიციტური პროფესიების სასწავლო მასალაში გათვალისწინებით.

ასევე, შესაძლებელია დეფიციტური ან გარკვეულ პროფესიებში წარმატებული მიგრანტების მოზიდვა ადგილობრივი სამუშაო ძალისთვის ცოდნის გადასცემად. აღნიშნული პუნქტი მისცემს ქართველ მოქალაქეებს შეიძინონ თანამედროვე და საჭირო უნარ ჩვევები, როგორც დეფიციტური ასევე, მოთხოვნადი პროფესიების კუთხითაც;

2) სტარტაპების და ინოვაციების მხარდაჭერა- აუცილებელია უფრო აქტიური პოლიტიკის გატარება ახალი სტარტაპების და ინოვაციური პროდუქტების მხარდასაჭერად. ხსენებულ კომპანიებს აქვთ შანსი, რომ შექმნან ახალი სამუშაო ადგილები და განავითარონ ადგილობრივი ეკონომიკა. ზოგიერთი ქართველი მეცნიერის ანალიზით ასევე, სასურველი იქნებოდა გარკვეული ინსტიტუტების/პროექტების შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობდა ინოვაციების და მეწარმეობის დარგების განვითარებას.

3) დიასპორის ცენტრების შექმნა- საქართველოს პარლამენტმა 2011 წლის ნოემბერში დაამტკიცა კანონი "უცხოეთში მცხოვრები თანამემამულეებისა და დიასპორული ორგანიზაციების შესახებ", რომლის მიხედვითაც სახელმწიფო ნიშნავს "დიასპორის საკითხებში საპატიო წარმომადგენელს" უცხოეთის სხვადასხვა ქვეყნებში. ასევე, არსებობს დიასპორული ორგანიზაციები, რომელშიც ემიგრანტებს გაწევრიანება შეუძლიათ შესაბამისი საბუთების წარდგენის შემდგომ (საქართველოს პარლამენტი, 2011). თუმცა, ემიგრანტების გამოკითხვისას დაფიქსირებულ იქნა, რომ მრავალი ემიგრანტი არ აღირიცხება მსგავს ორგანიზაციებში და საელჩოებში დოკუმენტაციის არ

ქონის გამო. ინტერვიუების ჩაწერისას შეკრების ცენტრებად სახელდებოდა არაფორმალური ან რელიგიური ადგილები (ეკლესიები). მამასადამე, შესაძლებელია სახელმწიფოს ინიციატივით შეიქმნას შეკრების ადგილები, სადაც ემიგრანტებს (როგორც ლეგალურს ასევე, არალეგალურს) ექნებათ საშუალება, რომ შეიკრიბონ;

აღნიშნული პუნქტის მეშვეობით სახელმწიფოს შესაძლებლობა ექნება: 1) აღწეროს რეალური ემიგრანტების რაოდენობა და შექმნას უფრო რეალისტური სურათი არსებულ ინტელექტუალურ ემიგრაციაზე; 2) ჰქონდეს ინფორმაცია წარმატებულ ემიგრანტებზე; 3) განავითაროს პროგრამები, რომლის მეშვეობით ემიგრანტებს ექნებათ სურვილი დააფინანსონ სხვადასხვა პროექტები და/ან დროებით ჩამოვიდნენ საქართველოში და განათლება/ პრაქტიკა გაუზიარონ როგორც ახალგაზრდებს, ასევე მოქმედ პროფესიონალებს;

4) ემიგრანტებისთვის დაბრუნების ფინანსური მოტივაციის შექმნა- ხშირად ქვეყნები, ქმნიან სხვადასხვა ფინანსური მოტივაციის პროგრამებს, რომელიც აძლევს საშუალებას მოქალაქეებს დაბრუნდნენ სამშობლოში. ერთ-ერთი ასეთი მაგალითი ისრაელში არსებული საგადასახადო რეფორმებია, რომლის მიხედვით დაბრუნებულებს ჩამოსვლიდან რამოდენიმე წლის განმავლობაში არ უწევთ მოგების გადასახადის გადახდა;

5) ინტელექტუალური მიგრაციის კონტროლი- კონკრეტულად საჭიროა შემუშავდეს სხვადასხვა ევროპულ/ განვითარებულ სახელმწიფოსთან პროგრამები, რომლის მიხედვითაც ქართველებს ექნებათ უფლება, რომ ლეგალურად (დროებით) ჰქონდეთ უცხოეთში მუშაობის უფლება. აღნიშნული ნაბიჯი ხელს შეუწყობს როგორც დამატებითი ინვესტიციების შემოდინებას ქვეყანაში, ასევე, ინფორმაციის მიმოცვლის გახშირებას.

ინტელექტის გადინების დამატებითი კონტროლისთვის და ზუსტი ინფორმაციის აღსადრიცხად მნიშვნელოვანია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის და სასაზღვრო პოლიციის შორის კიდევ უფრო აქტიური ურთიერთობა.

გამოქვეყნებული სამეცნიერო შრომები

1. სილაგაძე, ს. 2017 ქალთა განათლება 21-ე საუკუნეში: პრიორიტეტები, წინაღობები და რეკომენდაციები. კონფერენცია ეკონომიკური განვითარების სტრუქტურული და ინოვაციური პრობლემები, კრებული. თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი პაატა გუგუშვილის სახელობის ინსტიტუტის გამომცემლობა, გვ. 517-525. http://pgie.tsu.ge/contentimage/konferenciebi/2017_.pdf.
2. სილაგაძე,ს.2017.გლობალური მიგრაციით სამუშაო ძალის უთანაბრო გადანაწილება და მისი უარყოფითი ასპექტები. კონფერენცია გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში, კრებული. თბილისი: თსუ-ს გამომცემლობა, გვ. 437-442. https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/global.pdf.
3. სილაგაძე, ს. 2019. კლიმატური ცვლილებები და ემიგრაცია. კონფერენცია მწვანე ეკონომიკის ფორმირების თანამედროვე პრობლემები, კრებული. თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი პაატა გუგუშვილის სახელობის ინსტიტუტის გამომცემლობა, გვ. 584-588. <http://www.pgie.tsu.ge/contentimage/konferenciebi/conf.kreb.2019.pdf>.
4. სილაგაძე, ს. 2019. უმაღლესი განათლება და მიგრაცია: ახალგაზრდების მიგრაციის ზოგიერთი ასპექტი. ჟურნალი ეკონომისტი Vol. XV, ტომი 2. თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი პაატა გუგუშვილის სახელობის ინსტიტუტის გამომცემლობა, გვ. 144-148. <http://ekonomisti.tsu.ge/doc/2-2019.pdf>.
5. სილაგაძე, ს. 2019. ქალთა მიგრაციის ასპექტები და გენდერული უთანასწორობა. ჟურნალი ახალი ეკონომისტი N 1-2 (52-53).თბილისი: გამომცემლობა ლოი, გვ. 68-52. <http://loi.ge/media/pdf/Eko-1-2-2019.pdf>.
6. Silagadze, S. 2019. Youth Employment and Education: The Realities of European Union and Georgia. Ecoforum Journal, Vol.8, Issue 3. <http://www.ecoforumjournal.ro/index.php/economy/article/view/1011/617>.

7. Silagadze, S. 2019. Aspects Of The Educational Migration To Georgia. Elixir International Journal, Vol. 7. https://www.elixirpublishers.com/articles/1564489839_ELIXIR2019066511.pdf.